

Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, Julijonas Lindė-Dobilas ir Petras Būtėnas - bendraminčiai Panevėžio intelektualai

Lionė LAPINSKIENĖ

Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, Julijonas Lindė-Dobilas ir Petras Būtėnas - neeilinės asmenybės, palikusios ženklių pėdsakų ne tik Panevėžio, bet ir visos Lietuvos kultūriname gyvenime. Didžiausia tautos vertybe jie laikė gimtąją lietuvių kalbą, mylėjo Lietuvą ir dirbo jos labui. Svarbu, kad ir vienas kitą morališkai palaikė, rėmė, vienas kitu rūpinosi.

Gabrielė Petkevičaitė-Bitė (1861 03 30-1943 06 14) kaip solidi, brandi rašytoja bene ryškiausiai atsiskleidė nepriklausomos Lietuvos metais, ypač kai 1927 m. spalio mėn. gyventi visam laikui sugrįžo į Panevėžį. Nors ir varginama materialinių ir buities sunkumų, slegiama skolų, kamuojama vis labiau yrančios sveikatos ir silpstančių nervų (apie tai rašė laiškuose savo bendraminčiams Felicijai Bortkevičienei, Jadvygai Juškytei, Julijonui Lindei-Dobilui ir kt.), Panevėžio laikotarpiu G. Petkevičaitė-Bitė parašė savo geriausius ir didžiausios apimties grožinės ir memuarinės literatūros kūrinus. Tai paliudija paprastą gyvenimo tiesą: kiekvieno žmogaus kasdienybė suspindi visai kitokia šviesa, jei jis turi tikrą bičiulį, kuris ne tik supranta ar moraliai paremia, kai sunku, bet dar ir įvertina, skatina eiti pirmyn. Ne veltui ir Maironis, nuo Birutės kalno žvelgdamas į didingą Baltiją, vieną vakarą atsiduso trokštąs draugo, kuriuo galėtų tikėti... Tikėti - vadinasi, ir pasitikėti.

*KUN. J. LINDĖ-DOBILAS LATVIJOJE
„BLŪDO“ KŪRIMO METU.*

Kunigas Julijonas Lindė-Dobilas apie 1911 m. (nuotr. iš kn. Mūšos Dobilas. Sud. ir red. Petras Būtėnas. Panevėžys, 1936. Įklija tarp 16-17 psl.)

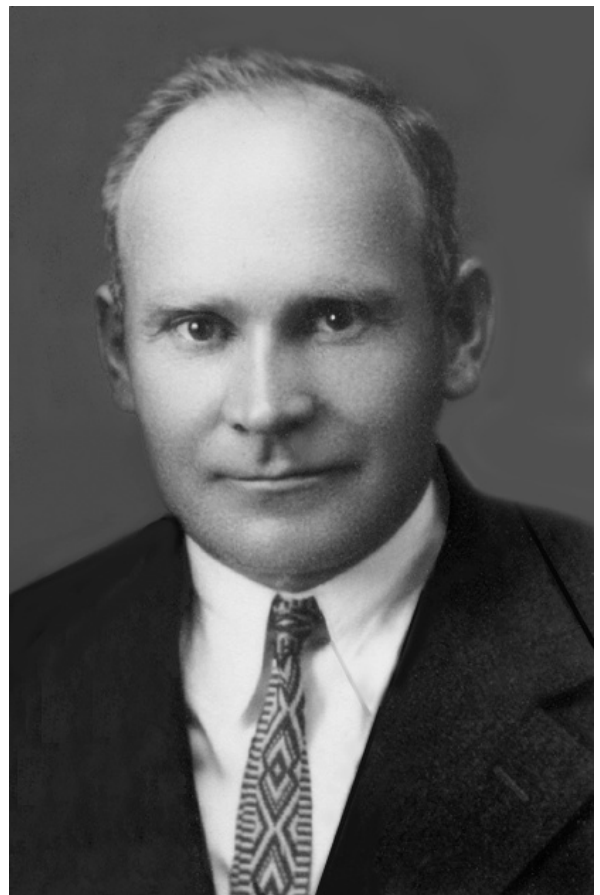
Bitė buvo pirmoji kunigo Julijono Lindės-Dobilo (1872 11 15-1934 12 02) patikėtinė ir kūrybos vertintoja, kai šis parašė romaną „Blūdas“ (Tilžė, 1912). Jai pačiai tokiu draugu ir bendraminčiu vėliau tapo Panevėžio mokytojų seminarijos mokytojas, kalbininkas ir visuomenininkas Petras Būtėnas (1896 06 27-1980 10 04). Kur, kada ir kaip susiėjo šių trijų asmenybių keliai?

Visi jie - kraštiečiai, tos pačios Joniškėlio žemės (dabar Pasvalio r.) vaikai. Šiame miestelyje iki 1901 m. gyveno daktaras Jonas Leonas Petkevičius. Dovydu kaimas, P. Būtėno gimtinė, nuo ten - ne taip jau toli. Iš P. Būtėno atsiminimų matyti, jog ne kartą jo tėvai yra važiuavę į Joniškėlį pas „gerą daktarą Petkevičių“, kuriam

dažnai talkindavo ir dukra Gabrielė. Dar vaikas būdamas, iš tėvų P. Būtėnas buvo girdėjęs ir apie ten besidarbuojančią nuoširdžią „panelę daktarytę“^[1]. Tikėtina, kada nors vaikystėje galėjo būti ją ir matęs. O štai Julijonas Lindė, būsimasis literatas Dobilas, dar būdamas klierikas ir studijuodamas Žemaičių kunigų seminarijoje, tapo 1896-06-27 gimusio P. Būtėno krikšto tėvu. Jų tėvai – ne tik kaimynai Dovydų kaime, bet ir artimi giminės.

Įdomios šių asmenybių ryšius patvirtinančių faktų ir įvykių gijos pinasi toliau. Žinoma, jog 1898-05-30 vykusiose J. Lindės primicijose dalyvavo ir G. Petkevičaitė. Ji po iškilmių Joniškėlio bažnyčioje kartu su kitais atvyko į šventę Lindžių namuose Dovydų kaime. Aišku, susitiko ir bendravo su vienu šviesiausių kaimo ūkininkų Juozapu Būtėnu. G. Petkevičaitė jį pažinojo ir kaip knygnešį – patikimą Jurgio Bielinio talkininką.

1925-05-26 rašytoja iš Panevėžio persikėlė gyventi į Puziniškį. 1925-12-31 kunigas J. Lindė Bitei rašė: „Pas mane apsigyveno p. Būtėnas, seminarijos mokytojas, mano artimas giminietis ir krikšto sūnus. Jis filologas, tai mat dabar ir rišam daugiausiai filologiskus klausimus.“^[2]

Iš tikro P. Būtėnas į Panevėžį dirbti Mokytojų seminarijos lietuvių kalbos mokytoju atvyko 1925 m. sausio pradžioje. Atrodo, greitai panašią „filologiskų klausimų rišimo“ procesas prasidėjo tarp jo ir G. Petkevičaitės. Mat tų pačių metų pavasarį P. Būtėnas iš Šiaulių į Panevėžį parsivežė „Kultūros“ bendrovės išleista „Lietuvių tautotyros žinių ir senienų rinkimo programą“^[3]. Tai buvo pirmasis Lietuvoje tokios apimties metodinis leidinys – pagalbiniė mokomoji priemonė visiems, kas norėjo dalyvauti tautotyros ir krašto pažinimo sąjūdyje.

Palaikydama Lietuvoje ir Panevėžyje vis labiau populiarėjančią tautosakos rinkimo idėją ir matydama, kad artėja vasaros atostogos, 26-ajame „Panevėžio balso“ numeryje G. Petkevičaitė išspausdino straipsnį „Mūsų senovė“^[4]. Jame moksleivius ragino skubėti rinkti tautosaką – nykstantį mūsų krašto dvasinį paveldą. Kad būtų galima įsivaizduoti, kaip galėtų atrodyti toks darbas, Bitė pateikė kelis pačios užrašytus padavimus iš gimtųjų Puziniškio apylinkių.

Taigi artesnis G. Petkevičaitės ir P. Būtėno kontaktas pamažu mezgėsi per pastangas kuo daugiau visuomenės ir ypač besimokančio anuometinio Panevėžio jaunimo įtraukti į tautotyros darbą. Apie tolesnius Būtėno ir Bitės ryšius liudija negausus, tačiau gana informatyvus jų epistolinis palikimas. Tad verta žvilgtelėti ir į jį.

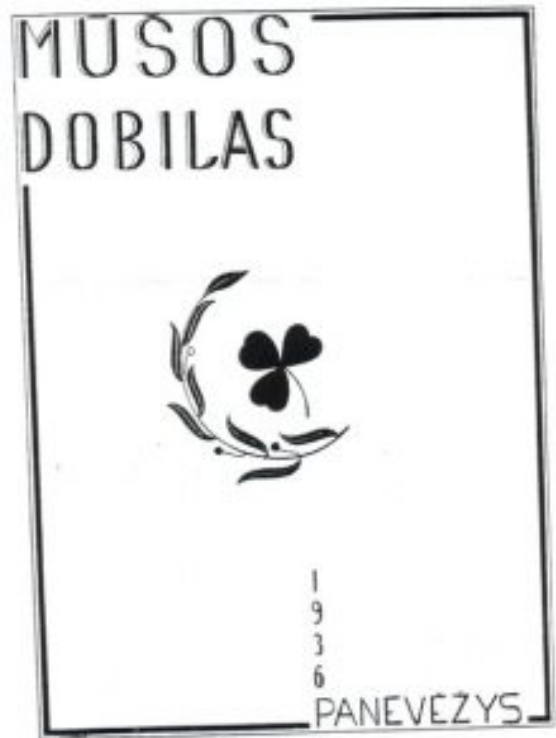
Petro Rusecko sudarytame atsiminimų apie knygnešių epochą dvitomyje^[5] išspausdintas 1926-11-01 data pažymėtas P. Būtėno straipsnis „J. Bielinis Baltasis ir jo pakelės“. Straipsnyje yra ir knygnešystės istorijai vertingi Bitės „Atsiminimai“^[6] su nurodyta 1927 m. vasaros data ir pastaba „Nuo redakcijos“. Iš šio priedašo kalbos matyti, kad tai P. Būtėno patikslinimas: „Norintiems geriau susipažinti su mūsų gerbiamosios rašytojos G. Petkevičaitės ir kitų darbais spaudos draudimo metais patartina pasiskaityti gražią G. Petkevičaitės knygelę „Iš mūsų vargų ir kovų“ (Kaunas, 1927 m.)“^[7] Vadinasi, P. Būtėnas redagavo ir „Knygnešyje“ išspausdintą Bitės tekstą. Būtėnas padėjo parengti ir 1927-07-19-12-05 „Lietuvos“ dienraštyje išspausdintus G. Petkevičaitės memuarus „Praslinkusių dienų vaizdai“. Iš Bitės 1927-08-12 jam rašyto laiško matyti, kad rašytoja siuntė pataisyti „Nalį ir Damajanti“ (tai senovės indų epo

fragmento vertimas) ir „Praslinkusių dienų vaizdų“ tęsinį^[8]. Rugsjūčio 16 d. laiške P. Būtėnas atsakė pabaigęs taisyti „Praslinkusių dienų vaizdus“ ir atsiprašė, kad „Nalio ir Damajančio“ kalbos dar neperžiūrėjo, nes visą laisvą laiką skiria rengtis egzaminams^[9]. Minėtame laiške G. Petkevičaitė už darbą siūlė pasiimti procentus iš honoraro, tačiau P. Būtėnas atsakė, kad jokio atlyginimo jam nereikia. Dargi pridūrė: „kalbos taisyti man nėra sunku, ir tai mano pareiga“.

Kitame laiške rašytoja sutiko, kad P. Būtėnas indų epo fragmentus peržiūrėtų, kai turės laiko^[10]. Apie honorarą ji kalbėjo todėl, kad P. Būtėno padedama publicistinių vaizdelių ne kartą siuntė į „Lietuvos“ dienraštį, kuris tada neblogai mokėjo. Žinoma, jog tuo metu G. Petkevičaitė turėjo finansinių problemų. Apie tai laiške Juozui Tumui-Vaižgantui prisipažino: „aš buvau gerokai į skolas įbridusi ir maniau nors kiek nuo jų apsivalyti“^[11].

1927-09-19 rašytame laiške P. Būtėnas Bitei padėkojo už per Antaną Kasperavičių perduotą „Karo meto dienoraščio“ pirmą dalį, išėjusią 1925 m.^[12], o lapkričio 18 d. laiške – už ką tik išleistą knygą „Iš mūsų vargų ir kovų“^[13]. Pastarasis laiškas vertingas dar dėl vieno fakto. Iš jo matyti, jog P. Būtėnas ištaisė G. Petkevičaitės straipsnį apie Lumbelių k. (dabar Pakruojo r.) gimusią knygnešį Igną Bitaitį ir rekomendavo pasiųsti „Lietuvos“ dienraščiui.

Matant tokią susirašinėjimą akivaizdu, kad 1927 m. išleisti G. Petkevičaitės memuarai „Iš mūsų vargų ir kovų“ yra parašyti P. Būtėnui paraginus ir jam talkinant. Kaip žinome, XX a. trečiasis dešimtmetis Panevėžyje, kaip ir visoje Lietuvoje, buvo intensyvus tautosakos ir kitokios kraštotyros medžiagos rinkimo laikotarpis. P. Būtėnas tikrai tuo domėjosi ir kitus aktyviai ragino iš dar gyvų liudininkų užrašinėti atsiminimus apie XIX a. pabaigos įvykius. Moraliai palaikoma, šia linkme dirbo ir G. Petkevičaitė.

Petro Būtėno parengtas ir redaguotas almanachas „Mūsų Dobilas“ – šiandien jau bibliografinė retenybė

Nuo praėjusio amžiaus trečiojo dešimtmečio pradžios Panevėžio vyrų gimnazijoje veikė garsioji Meno kuopa, Lietuvai išugdžiusi ne vieną kūrybingą asmenybę. G. Petkevičaitė-Bitė – viena jos kūrėjų. Šiuo atveju primintina: kai kuriuose šaltiniuose klaidingai teigiama, jog po 1934 m. gruodžio 2 d., t. y. po J. Lindės-Dobilo mirties, šiai kuopai vadovavo poetė Salomėja Nėris. Iš tiesų ji buvo tik kuopos tarybos narė, o visą organizacinį darbą ant savo pečių nešė P. Būtėnas. Būtent jo iniciatyva, minint pirmąsias J. Lindės-Dobilo mirties metines, sudaryta redakcijos kolegija parengė almanachą „Mūsų Dobilas“. P. Būtėnas šį leidinį redagavo ir rūpinosi leidyba. Jo paprašyta G. Petkevičaitė-Bitė 1935-02-22 parašė atsiminimus^[14], kurie apie rašytoją filosofą ir Panevėžio bei visos Lietuvos kultūrai svarbios gimnazijos direktorių kunigą J. Lindę-Dobilą šiandien teikia vertingos faktinės medžiagos.

1936 m. kovo pabaigoje Panevėžyje iškilmingai paminėtas G. Petkevičaitės-Bitės 75-erių metų jubiliejus. Pagrindinę sveikinamąją kalbą, kaip geram oratoriui ir puikiai jubiliate pažįstančiam asmeniui, Panevėžio vyrų gimnazijos pedagogų taryba patikėjo pasakyti ne kam kitam, o P. Būtėnui^[15].

Petkevičaitė mirė 1943-06-14. Po gerų metų, 1944-ųjų liepą, P. Būtėnas, kaip ir nemaža dalis kitų mūsų inteligentų, pasitraukė į Vokietiją, kur gyveno iki 1949 m. rudens. Ten organizavo pradžios mokyklos mokytojų kursus, leido laikraštį „Lietuvių informacija“ ir žurnalą „Žingsniai“. 1947 m. Vokietijoje gyvenę mūsų tautiečiai išvystė didžiulį Pirmosios lietuviškos knygos 400-ųjų metinių paminėjimo sąjūdį. P. Būtėnas buvo vienas aktyviausių organizatorių. Be to, šiai sukakčiai paminėti jis paskyrė visą aštuntą „Žingsnių“ numerį. Ir, žinoma, neužmiršo savo didžiosios kraštietės.

Gabrielė Petkevičaitė - Bitė

1861 III 18 — 1943 VI 14

Rašytoja pedagogė, parašiusi apysakaičių, vaizdų, scenos dalykų, didžiojo karo dienoraštį, dviejų dalių romaną „Ad astra“, seniausia amžiumi atidariusi Lietuvos Respublikos Steigiamąjį Seimą 1920 metais kaip jo tistovė.

Viena paskutiniųjų Gabrielės Petkevičaitės-Bitės nuotraukų Petro Būtėno redaguotame žurnale „Žingsniai“ (Vokietija, 1947, Nr. 8.)

Pirmame minėto žurnalo puslapyje - G. Petkevičaitės-Bitės portretas su gimimo ir mirties datomis ir prierasas: „Rašytoja pedagogė, parašiusi apysakaičių, vaizdų, scenos dalykų, didžiojo karo dienoraštį, dviejų dalių romaną „Ad astra“, seniausia amžiumi atidariusi Lietuvos Respublikos Steigiamąjį Seimą 1920 metais kaip jo

atstovė^[16]. Jai plačiau pristatyti paskirta žurnalo dalis nuo 27 puslapio. Tai paties P. Būtėno parašyta G. Petkevičaitės-Bitės biografija su paminėtais svarbiausiais darbais ir kūriniais. Po to šešiuose puslapiuose išspausdinti 8 rašytojos laišakai, 1926–1937 m. rašyti savo augintiniui Antanui Kasperavičiui. Kitus keturis puslapius užima vėl paties P. Būtėno parengta Bitės raštų kalbos savitumo analizė^[17]. Pagrindinė analizės mintis – kad rašytojos kalba yra meniškai įtaigi, vaizdinga, išlaikiusi gimtosios tarmės savitumą. Atrodo, kad šis „Žingsnių“ numeris – vienintelis lietuvių pabėgėlių stovyklų sąlygomis pasirodęs leidinys, kuris Pirmosios lietuviškos knygos 400-ųjų metinių proga tiek dėmesio paskyrė rašytojai, visuomenininkei, tautiškumo puoselėtojai G. Petkevičaitėi-Bitei.

Taigi iš pateiktų argumentų ir faktinės medžiagos matyti, kad P. Būtėno vaidmuo G. Petkevičaitės-Bitės kūrybiniame kelyje XX a. trečio ir ketvirto dešimtmečių laikotarpiu neabejotinai ženklus. Savo gerbiamai žemietei jis buvo moralinis rėmėjas, kūrybos proceso skatintojas, geranoris kalbos taisytojas, o vėliau, Vokietijos laikotarpiu, ir didžiosios rašytojos šviesaus atminimo puoselėtojas bei jos brangintų tautiškumo idėjų skleidėjas.

Būtėno veikla įamžinant G. Petkevičaitės-Bitės bičiulio, savo krikštatevio Julijono Lindės-Dobilo atminimą ir populiarinant jo kūrybą galėtų būti jau kito straipsnio tema.

Straipsnių ciklas „Lietuvių kalbos naujovės ir įdomybės“. Straipsnį rėmė Valstybinė lietuvių kalbos komisija.

Jei norėtumėte publikuoti visą straipsnį ar jo dalį, prašom nurodyti informacijos šaltinį ir autorių.

www.pasauliolietuvis.lt

[1] Petro Būtėno archyvas Panevėžyje (toliau – PBArchP). Žingsniai. 1947, Nr. 8, p. 34–35.

[2] Lindė-Dobilas, Julijonas. Laiškai. Vilnius: Vaga, 1999, p. 153.

[3] Lapinskienė, Lionė. Petro Būtėno „Lietuvių tautotyros žinių ir seniųjų rinkimo programa“. *Liaudies kultūra*, Nr. 1, 2003, p. 44–53.

[4] G. Petkevičaitė. Mūsų senovė. *Panevėžio balsas*. 1925, Nr. 26, p. 2–3.

- [5] P. Būtėnas. J. Bielinis Baltasis ir jo pakelės. *Knygnešys*. T. 2. Red. P. Ruseckas. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1992, p. 30–35.
- [6] G. Petkevičaitė. Atsiminimai. *Knygnešys*. T. 2. Red. P. Ruseckas. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1992, p. 116–134.
- [7] Ten pat, p. 134.
- [8] Petkevičaitė-Bitė, Gabrielė. Raštai. T. 6. Laiškai. Vilnius: Vaga, 1968, p. 315.
- [9] Petro Būtėno laiškas Gabrielei Petkevičaitėi-Bitei. LLTI RS F. 30-200.
- [10] Petkevičaitė-Bitė, Gabrielė. Raštai. T. 6. Laiškai. Vilnius: Vaga, 1968, p. 316.
- [11] Ten pat, p. 326.
- [12] Petro Būtėno laiškas Gabrielei Petkevičaitėi-Bitei. LLTI RS F 30-200.
- [13] Petro Būtėno laiškas Gabrielei Petkevičaitėi-Bitei. LLTI RS F 30-1137.
- [14] G. Petkevičaitė-Bitė. Kun. J. Lindė-Dobilas. Atsiminimų saujelė. *Mūšos Dobilas*. Red. P. Būtėnas, Panevėžys, 1936, p. 25–28.
- [15] Būtėnas, Julius. Istoriografo užrašai. Vilnius: Vaga, 1974, p. 128.
- [16] Žingsniai. 1947, Nr. 8. Stade.
- [17] Žingsniai. 1947, Nr. 8, p. 24–44.